

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Юлиан Стоянов Куюмджиев, АМТИИ – Пловдив

във връзка с конкурса, обявен от Института за изследване на изкуствата
при БАН (ДВ бр. 4 от 16 януари 2015 г.)

за академичната длъжност доцент по 05.08.02. Музикознание и музикално
изкуство (църковна хорова музика),

област на висше образование 8. Изкуства,

професионално направление

8.3. Музикознание и музикално изкуство,

с единствен кандидат гл. ас. д-р Стефка Георгиева Венкова-Мошева

Кратки данни за кандидата

Стефка Венкова-Мошева е завършила НУИ „Веселин Стоянов” – Русе, със специалност пиано (1990) и АМТИИ – Пловдив, със специалности Педагогика на обучението по музика (1995) и Музикознание (1996). През 2009 г. защитава образователната и научна степен доктор като редовен докторант в Института за изкуствознание при БАН. Работила е като учител по музика в различни общообразователни училища и като хоноруван преподавател в НБУ. От 2009 г. работи в Института по изкуствознание (сега Институт за изследване на изкуствата) при БАН последователно като специалист, асистент и главен асистент (от 2010 г.). Участвала е с доклади в различни международни и национални научни форуми. За своята книга „Музиката на Католическата църква от източен обред в България” (2010) е отличена с наградата „Книга на годината” на

Съюза на българските композитори и с грамота за високи научни постижения от Съюза на учените в България.

Общо описание на представените материали

В конкурса за доцент гл. ас. д-р Стефа Венкова-Мошева участва със следните материали:

- 2 монографии: „Музиката на Католическата църква от източен обред в България”. София: Католическа апостолическа екзархия, 2010. 206 с. ISBN 978-954-316-089-1. ISBN 978-954-92576-2-5 и „Апостол Николаев-Струмски (1886-1971) в контекста на българската музика през XX век”. София: Институт за изследване на изкуствата. 240 с. (под печат);

- 23 научни студии и статии, 19 от които публикувани в периода 2010 – 2015 г. и 4 под печат.

- 3 научни рецензии, публикувани в периода 2010 – 2013 г.;

- 1 участие в съставителство на научен сборник (2012 г.).

Обща характеристика и оценка на хабилитационните материали на кандидата

Основно място в представените хабилитационни материали заема монографията „Апостол Николаев-Струмски (1886 - 1971) в контекста на българската музика през XX век”, чиято структура се състои от предговор, уводни думи, шест глави, заключение, пет приложения и библиография, която включва 122 заглавия, с общ обем 252 страници. Това е първото монографично изследване за живота и творческата дейност на един от видните дейци на българската църковна музика. Както подчертава в предговора авторката, първите три глави са посветени на жизнения (първа

глава) и творческия (втора и трета глава) път на Апостол Николаев-Струмски (с. 19), а следващите три – на композиционното му наследство, като в четвърта глава е представен опис на творчеството му, в пета се разглеждат основни характеристики на композиторския му стил, а в шеста се фокусира вниманието върху присъствието на музиката му в съвременната музикална култура (с. 19 – 20).

В първата глава, въз основа на издирена и прецизно систематизирана от нея информация от различни източници, Стефка Венкова очертава жизнения път на Апостол Николаев-Струмски, като за първи път въвежда редица извори, свързани с различни факти от неговата биография – документи, снимков материал. Интересна информация дава публикуваното изключително ценно родословно дърво на семейството на музиканта, предоставено от неговия внук Светослав Николаев. Очертани са годините на следване и специализацията при проф. Ст. Смоленски, проследена е музикалната му дейност като учител по музика, диригент на църковни хорове и композитор. Авторката представя „основните събития в един динамичен и интересен живот” (с. 37), като по този начин несъмнено запълва осезаема празнота в познанието ни за този изтъкнат музикален деец със значителен принос в църковнохоровото изпълнителство и композиторски изяви.

Факторите, които влияят върху формирането на Апостол Николаев-Струмски като музикант, са предмет на изследване във втората глава. Стефка Венкова акцентира върху значението на баща му Николай Николаев – първият български църковнохоров диригент след Освобождението, като анализира отношението му към проблематиката на дискусиата за „истинското българско църковно пеене”; на учителите му в Софийското музикално училище проф. Димитър Попиванов и Хенрих Визнер. Специално ще подчертая въведената подробна информация за

дейността на проф. Ст. Смоленски в областта на изследването на „Болгарский роспев”, която хвърля светлина и върху отношенията между Апостол Николаев-Струмски и Анастас Николов и върху общия им интерес към образците на „Болгарский роспев”; въз връзка с това се изказва хипотеза за влиянието на Ст. Смоленски в тази насока върху Апостол Николаев-Струмски (с. 61 – 62).

В третата глава е очертана детайлно музикалната дейност на Апостол Николаев-Струмски, неизследвана досега специално, и връзката ѝ с композиторското му творчество. Сред четирите раздела на тази глава централно място заема разделът за дейността на Апостол Николаев-Струмски като църковнохоров диригент, която продължава над шест десетилетия. Въз основа на множество документи и отзиви за тази дейност, публикувани в периодичния печат, Стефка Венкова реконструира цялостното ѝ развитие, очертава по-важните ѝ прояви и хоровете, в които тя се осъществява, цитира оценки за неговите интерпретации на църковни произведения и за изпълнителския му стил; специален акцент е поставен върху отношенията между Апостол Николаев и Добри Христов в контекста на църковнохоровото изпълнителство през първата половина на ХХ век. В края на тази глава авторската достига до извода, че именно дългогодишната му църковнохорова дейност определя и преобладаващия брой на църковните произведения в неговото композиторско наследство (с. 93).

Във връзка с паралелната работа на Апостол Николаев като диригент през 40-те и 50-те години в различни православни храмове и в Католическата апостолическа екзархия в София би било добре да се изясни въпросът дали е документирано отношението на Българската православна църква към работата му като музикант и в друга християнска деноминация.

Четвърта глава е „първи опит за цялостно представяне на музикалното творчество на композитора” (с. 96). Тя представлява един от основните приноси в монографията. Прецизното събиране и систематизиране на неговите произведения, съхранени главно в ръкописи, заслужава най-висока оценка. Стефка Венкова е извършила огромна работа, проучвайки различни фондове в архиви и в библиотеки, извършвайки справки и проучвания, изследвайки авторството на Апостол Николаев върху редица композиции, идентифицирайки редица ръкописи и определяйки датировката на някои от тях. В резултат на това и въз основа на конкретни критерии (посочени на с. 110 – 111) е създаден цялостен опис на композиторското наследство на Апостол Николаев (включващ 70 църковни и 15 светски композиции), който съдържа ценна информация, обобщена в края на главата по отношение на неговата хронология, композиторска активност, творческо развитие и стилови особености.

Основно място в труда заема петата глава, в която Стефка Венкова изследва композиционното творчество на Апостол Николаев и стиловите му особености. Тук важен акцент е поставен върху датировката на отпечатването на Литургията му за смесен хор. Въз основа на нови данни и на свои специални проучвания Стефка Венкова убедително доказва, че Литургията на Апостол Николаев, макар че е завършена през 1926 година (която досега се приемаше като година на издаване), е публикувана през 1934 година – факт, съществен от гледна точка на нейното разпространение, популярност и мястото ѝ в историческия контекст, както отбелязва авторката (с. 145). При проследяването на стиловите характеристики в църковната музика на Апостол Николаев авторката се опира на съпоставка между различни варианти на песнопения от Евхаристийния канон в Литургията му и в по-късни самостоятелни композиции от същото последование. Въз основа на сравнителния анализ

Стефка Венкова извежда като стилови маркери на неговата еволюция „стремежът към цялостно протичане на композициите“; постигане на „цялостност, характеризираща се с изчистване и опростяване на изразните средства – форма, мелодика, хармоничен строеж, гласоводене“; „по-голяма интензивност по отношение на цялостното звучене и най-вече по отношение на конкретния момент от емоционалното протичане на песнопението“ (с. 184). Направените изводи по отношение песнопенията от Евхаристийния канон са добра основа за цялостен анализ на Литургията на Апостол Николаев и съпоставката ѝ с по-късните му църковни литургийни композиции, запазени в ръкопис, който би задълбочил аргументацията на авторката по отношение на стиловата му еволюция.

Интерес представлява разделът от тази глава, посветен на мелодичната основа в църковните композиции на Апостол Николаев. Тук Стефка Венкова за първи път въвежда данни за използване от него на мелодии от „Болгарский распев“ като основа на църковни композиции. Посочените два примера могат да се разглеждат повече като изключения, а не като насока в неговото църковно творчество. В този смисъл поставянето на Апостол Николаев „в категорията на българските църковни композитори като Анастас Николов и Добри Христов“, които извяват стремеж към създаване на „авторски многогласни произведения върху образци от това старинно пеене“ (с. 195, 219) и в по-широк план мястото на Апостол Николаев в проблематиката на дискусиата за „истинското българско църковно пеене“ също се нуждаят от допълнително осмисляне и аргументация, доколкото в късното си творчество Петър Динев също използва в свои композиции мелодии от „Болгарский распев“, а Добри Христов – източноцърковни напеви, без това да променя основната характеристика на тяхното творчество.

Последната шеста глава поставя важния въпрос за мястото на музиката на Апостол Николаев в съвременността. Авторката е систематизирала разнообразна информация за изпълнението на композиции на Апостол Николаев в богослужебната и в концертната практика, в звукозаписни издания и в интернет-пространството, която показва „активното присъствие на църковната музика от Апостол Николаев-Струмски в съвременния музикален живот както у нас, така и по света” (с. 209). Същевременно Стефка Венкова търси причините за дългогодишната забрава на неговото дело и неговата музика, като аргументирано извежда различни основания за тази забрава.

Книгата на Стефка Венкова се вписва в изследванията през последните десетилетия, посветени на многогласното хорово църковно творчество у нас след Освобождението и безспорно разширява представата за тази творческа активност като част от българската музика. Основните приноси на нейното изследване бих обобщил по следния начин:

- представянето във възможно най-цялостен вид както на жизнения път и творческата биография на Апостол Николаев, така и на композиторското му наследство на основата на множество проучени и анализирани извори, редица от които въведени за първи път;

- анализирането на факторите, които формират личността и творческите принципи на музиканта;

- съставянето на опис на творчеството на Апостол Николаев, съдържащ ценна информация за композиторската му дейност;

- наблюденията и изводите върху определени параметри на църковното му творчество, които откриват ценни възможности за цялостно изследване на стиловата характеристика на църковната му музика.

Важни достойнства на труда са уменията на авторката да работи прецизно с разнообразния изворов материал и да го систематизира съобразно конкретни критерии, както и да използва коректно литературата по изследваната проблематика. Книгата обогатява историята на българската многогласна църковна музика и разширява представата за творческото дело на един от изтъкнатите ѝ представители.

Сред останалите хабилитационни материали ще отбележа поредицата статии, свързани с взаимодействията Изток – Запад в областта на църковната музика у нас – „Музикалният принос на католическите училища в българския културен живот (втората половина на XIX – средата на XX век)”; „Източнокатолическата музика в България между европейския Изток и Запад”; „Музикалното дело на отците Възкресенци в България (средата на XIX – средата на XX век)”; „Културните взаимодействия Изток – Запад в музиката на Католическата църква от източен обред в България”. Всъщност тази проблематика е въведена системно в българското музиковедие именно от Стефка Венкова в първата ѝ книга „Музиката на католическата църква от източен обред в България” (2010), част от която е и създаденият от авторката музикален архив на тази църква.

Заклучение

Развитието на Стефка Венкова след избирането ѝ на академичната длъжност главен асистент показва задълбоченост и целенасоченост на научноизследователската ѝ работа, чиито резултати са документирани в приложената хабилитационна справка.

Въз основа на безспорния приносен характер на хабилитационните материали и на цялостната дейност на кандидата убедено предлагам на

членовете на научното жури да гласуват за присъждането на гл. ас. д-р Стефка Георгиева Венкова-Мошева на академичната длъжност доцент по 05.08.02. Музикознание и музикално изкуство (църковна хорова музика) в Института за изследване на изкуствата при БАН.

22 май 2015 г.

Проф. д-р Юлиан Куюмджиев